

Rebelle aan de Vecht

'Ze is onze beste public relations,' grapt men op Slot Zuylen, 'en ze staat niet eens op de voorgrond.' Isabelle Agneta Elisabeth van Tuyll van Serooskerken lokt nog steeds - na twee eeuwen - bezoekers naar haar kasteel. Maar ze is dan ook dé Belle van Zuylen, 18de eeuwse schrijfster en geëmancipeerde vrouw avant la lettre.

ELIANE VAN DEN ENDE

Mijn kamer is leuk. Men komt er graag binnen. Ik heb goede boeken en ik lees weinig maar als ik lees, is het het beste in ieder genre, en met een plezier dat mij soms de zorg voor mijn toilet en dan weer mijn verplichtingen laat vergeten. Ik schrijf naar mijn vrienden...' De 28-jarige freule beschrijft haar leventie op Zuylen.

Die brieven zullen later beroemd en berucht worden. Want de geschriften - brieven, ook romans, essays, libretto's, theaterstukken, zelfs haar muzikale composities - ademen haar tijd en leefwereld, maar vooral haar onconventionele gedachten en gedragskronkels uit.

Isabelle is een rebelle. Zeker in de 18de eeuw, toen van een adellijke meisje verwacht werd dat ze zich gedroeg zoals de etiquette-eigels het voorschreven. Ze was dan wel 'Belle', maar zwijgen deed ze niet. Vanaf haar vijftiende werd konijntje in de Utrechtse salons onomwonden en ongezuurd van mening. Kennis en rationaliteit zijn voor haar belangrijke drijfveren: 'Ik ben tevreden met mijn leven, ik schrijf, ik werk, mijn ouders houden van mij. De dagen gaan vlyug, maar

niet vruchteloos voorbij. Als ik getrouwd was, zou ik niet zoveel uren aan wiskunde kunnen geven en aan het klavecimbel zitten. Ik weet wel, dat veel weten en vrouw niet aantrekkelijker maakt, maar ik kan het niet laten, het is een behoefte waarvan ik me gewend heb.'

Die eigenzinnigheid houdt mensen - en vooral mannen - op afstand. Vandaar dat Isabelle pas op 31-jarige leeftijd trouwt. Erg laat in de 18de eeuw voor een meisje van hogere adel. Haar moeder - uit een voornaam koopmansgeslacht met Antwerpse wortels - was al op 15 jaar uitgehuwelijkt. Niet dat het Belle aan kandidaten ontbrak want ze was ten slotte een goeie partij maar zoals haar beroemd antwoord aan de Schotse schrijver James Boswell luidde: 'Ik heb geen talent voor ondergeschiktheid.'

Vandaar dat Isabelle tot gevorderde leeftijd bij haar ouders en broers blijft wonen. 'Een gouden kooi' vindt ze de winterse salons in het Utrechtse grachtenpand en de zomerse verblijven op slot Zuylen. Aan dat voorouderlijke kasteel, dat sedert 1665 in het bezit van de familie Van Tuyll was, werd later haar literaire naam ontleend: Belle van Zuylen. Zwitserland waar ze na haar huwelijk naartoe trekt, krijgt een plaats in de naam van haar echtgenoot: Madame de Charrière.

Nederland begint vandaag stilaan de in het Frans schrijvende epistoliëre ook te koesteren. Elke 20ste oktober is het 'Belle-dag' op Zuylen, want daar werd ze in 1740 geboren.

Het riante buitenverblijf aan de Vecht - de 'Loire van Nederland', zo wordt het riviertje ook wel eens gedoopt vanwege de adellijke optrekjes - zag er toen anders uit. Pas rond 1751 laat vader Diederik van Tuyll het middeleeuwse slot verbouwen. Jacob Marot, zoon van een uitgeweken Franse Hugenoot, behield het statige poortgebouw en de omringende gracht maar draaide het grondplan om en verschoof de ingang van het oosten naar het zuiden. Hij trok fantasietorentjes op en legde een tuin à la Versailles aan. Belle schiep er genoeg in om daar's ochtends voor dag en dauw rond te kuieren: 'Ik wandel iedere ochtend een uur voordat de zon de dauwdruppels heeft doen verdwijnen. Je zou zeggen dat men

mij het toezicht heeft opgedragen op de openbare werken van de spinnen.'

Hoewel de natuur een belangrijke rol in de 18de eeuwse leefwereld begint te spelen, is de natuurbeleving in haar kringen nog steeds afstandelijk en encyclopedisch. Niet voor Belle zodat zij vermaningen krijgt omdat ze ook op dat vlak de gelopenheden van haar stand negeert. Haar jarenlange pennevriend D'Hermentches waarschuwt haar: 'Ik kan het niet uitstaan wat je allemaal doet... de nimf van de moestuin! Je zult vuurrood verbranden en onder de puisten komen die zitten, je tanden zullen uitvallen, evenals je haar. Een mooie vrouw moet zo lang mogelijk mooi blijven en een waar genie als jij moet zijn gezondheid in acht nemen.'

Wat haar moet hebben geboeid waren de 'exotische' vruchten die ze vanuit haar raam kon zien rijpen. Aan de noordzijde van het domein, aan de rand van de slotgracht, staat een slangenmuur, een merkwaardig bakstenen, kronkelend metselwerk. Doordat de constructie in een golvende lijn werd opgetrokken, houdt het zichzelf in evenwicht en behoeft het geen steunberen: 'Hollandse zuinigheid,' monnikel slotbewaarder Jan Geysen. Bovendien zijn de

zuidelijke inhammen beschermd tegen gure wind en vinden mediterrane vruchten als perziken, druiven, abrikozen, vijgen er beschutting.

Ook binnenshuis heeft Marot het comfort aangepast. Door de (zuidelijke) voorgevel vooruit te schuiven, ontstaat er een ingangshal van twee verdiepingen hoog. Dat heeft het voordeel dat de voormalige kamers die voordien onderling en doorlopend verbonden waren, nu apart bereikbaar zijn.

Het kasteel dat sedert acht generaties aan de Van Tuylls toebe-

hoorde heeft in de loop der jaren verschillende decoraties gehad. Van elke periode getuigen er meubels, schilderijen, porselein, een servies 'chine de commande' als herinnering aan de roemrijke periode van de Verenigde Oost-Indische Compagnie.

In de grote eetkamer kijken de statige portretten van de heren Van Tuyll nog neer op uitgelezen diners, waarvoor huize Zuylen soms nog wordt gebruikt. Maar dan zonder kaarslicht en sigaretten. Wel met een strijke.

Het slot in het oude dorpie Zuylen is nog steeds in familiebezit. De hoge kosten van het onderhoud van dit historische complex - ondanks de staatsubsidies - echter te hoog op en de nazaten Van Tuyll zijn intussen verhuisd naar de nederigere bijgebouwen. In 1954 werd een stichting opgericht die het erfgoed moet bewaren en onderhouden. Extra inkomsten zijn evenwel meegenomen. Vandaar dat in de oude linnenkamer in de benedenruiten een theeschenkenrij werd ingericht en 's zomers kijkt het terras uit op de slotgracht en de vroeger bleekvelden.

Extra geld kwam er vorig jaar voor het onderhoud van de boeken van de bibliotheek. Een uitzonderlijke familiale bibliotheek waarvan het oudste boek dateert uit 1594 en die daarnaast ook een ingebonden collectie van het Engelse satirische blad Punch en het volledige werk van Jacob Cats herbergt.

Belle heeft er zeker in de boeken gesnuisterd, o.m. in de uitgave van La Fontaine. Daaruit citeert ze meermaals in haar brieven. 'Ik heb veel huwelijken gezien, maar niet één trekt mij aan, zegt La Fontaine, en ik zeg het hem na.'

'Men volgt niet altijd zijn voor-

ouders, noch zijn vader' is een ander citaat van La Fontaine. Tevens het motto van haar eerste roman *Le Noble* die ze als 23-jarige op Zuylen schrijft en anoniem zowel in Parijs als in Amsterdam laat verschijnen. Haar satirische kijk op de adel en zijn voorrechten schietten haar vader in de verkeerde koelgat en hij koopt de hele uitgave op en vernietigt de Belle met haar onvoorspelbaar en ongehoord gedrag op opvattingen! Ze brengt de hele familie in opspraak.

In haar drang naar kennis en wetenschap las Belle tevens Duitse, Engelse en zelfs Italiaanse werken. En hoewel ze in het Frans de cultuurtaal van de 18de eeuw leefde, dacht en zich uitdrukten moet ze wel aardig wat Nederlands hebben gekend. Later, in Zwitserland, leest ze zelfs de brievenroman 'Sara Burgerhart' van Betje Wolff en Aagje Deken. In sommige van haar geschriften sijpelt hier en daar wat landelijke taalgebruik door. Zo pept ze haar neefje op: 'Volontiers, je vous opwindrez, je suis un-assez bonne opwindeuse, voici ce que l'op-

windeuse vous présente quant au latin' of nog: 'Ne keuvelez pas, ne sommeillez pas, ne lanternez pas.'

Ze blijft gehecht aan haar geboorteplek, want een vijftal jaar voor haar dood schrijft ze vanuit Colombar aan haar neef: 'Je moet me eens vertellen of die prachtige eik er nog staat. Ik vraag het maar om het te weten. Aan de overkant van de sloot die rondom de tuin en de toren loopt, in de vlakte tussen het huis van de Van der Schaik en het dorp, heb ik dikwijls een hele hoge boom bewonderd, waaruit in het begin van het najaar een bruin, glad en driehoekig nootje viel. Vertel mij eens of die boom nog leeft of al dood is.'

Belle van Zuylen, geportretteerd door Houdon in 1771.

Schrijf mij bij gelegenheid eens over dit alles en plak een paar wilde bloempjes voor me onder de oude eik, hondsdrif en zijn vrouwelijk gezelschap, een klein rood bloempje. Maar pas op voor de brandnetels want die tieren daar welig... Ik was te heftig toen, en dikwijls al te zeer ontstemd, te veel gekweld ook door een vlamme verbeelding om veel van al die dingen te genieten, maar ik voelde ze wel degelijk aan en ik heb ze in mijn herinnering bewaard.'

Een weemoedige terugblik van de 60-jarige Belle die dan al drie decennia weg is uit het Noorden. Slechts driemaal keert ze na haar huwelijk nog terug naar Zuylen.

'Waarachtiglijk werd ze wegens

haar vrijmoedige houding door haar familie als het zwart schaap beschouwd en moesten alle herenmeringen aan haar bestaan op Zuylen verdwijnen,' meent slotbewaarder Jan Geysen die nu zelf al zes jaar met en in de geest van de 18de eeuwse joffer leeft.

De drie opeenvolgende kleine samerjans van Freule van Zuylen aan de noordzijde van het kasteel slevén bijgevoel niet authentiek bewaard. Maar de sfeer heeft men nu wel nauwgezet proberen te weoceren. De decoraties, de vensterluisjes en meubels zijn uit Belles tijd: het blauwe bloemgebehang dat zoals het in die tijd hoorde, de Indienne-stoffen

imiteerde, het baldakijnbed, de ladenkast, het Louis-XVI-stoeltje, de secretaire voor het raam waarvan ze haar brieven schreef, het Chinese kamerscherm met daarachter het zinken bad uit Le Pont... Schandalig werd het beschouwd dat Belle zo graag baadde.

Aan de wand hangt een geborduurde merklap met haar initialen 'IT', van Isabelle Tuyll. Handwerk waaraan ze een gloeiende hekel had: 'Ik heb heel wat standjes gekregen omdat ik niet wilde breien en naaien, maar alleen wilde praten en discussiëren.'

Op een sokkel staat het witte gipsen afgietsel van het terracotta beeld dat Jean-Antoine Houdon in 1771 - Belle was op huwelijksreis in Parijs - boetserde. Het toont een ietwat bolle, mature vrouw in een minder frisse versie dan op het pastelportret dat Marie-Quentin de la Tour een paar jaar voordien op Zuylen van haar maakte. Dezelfde trotse trekken: achteruitgetrokken - blond - haar, een hoog voorhoofd, en een iets onderuitzakkende kin, een sensuele mond en vinnige blauwe ogen (hoewel niet in de sculptuur).

In haar prive-vertrekken hangen nog een paar familieportretten en een anoniem schilderij

van David Louis baron de Constant Rebecque d'Hermentches. Met deze Zwitserse militair en vriend van Voltaire onderhouden ze ruim 11 jaar lang een passionelle relatie... op papier. Tweehonderdvijftig brieven zijn er van haar bewaard gebleven. Epistels die ze tijdens de nachtelijke uurtjes of in de vroege ochtend achter haar schrijftafeltje neerpeert. In het genief want het is ongehoord dat een voornaam hwarbare juffrouw een correspondentie onderhoudt met een gehuwde, 12 jaar oudere rokkenjager. Het zal Belle worst wezen, net zoals ze zich niet aan de regels hield bij hun eerste ontmoeting. Tijdens een bal in het Haagse schoonezen stapte de 20-jarige schooneid doodgemeederd op de baron af en vroeg: 'Monsieur, vous ne dansez pas?' Een schandaal!

Maar deze stoumoedige ingesteldheid spreekt ook uit haar brieven aan hem: 'Monsieur, ik zal geen verstoppertje spelen. Ik zal mij, als altijd onbezonnen en onvoorzichtig, overgeven aan het vertrouwen dat men aan sommige mensen zo gauw schenkt. Misschien is deze glids onbetrouwbaar, maar hij beschikt over zoveel overtuigingskracht, dat het althans vergelijkbaar is hem te volgen. Wanneer U mij mijn goedgelovigheid zou laten betrouwen, zou ik reden hebben U met kracht te haten, en dat zou ik zeker niet nalaten.'

Die openhartigheid en kritische blik kenschetsen het hele leven van deze ongewone vrouw. Voor haar vrijgevochtenheid betaalt ze een tol, namelijk de eenzame zelfkant van haar stand en een verstrikende familiale huiskring. Daaraan tracht ze op 31-jarige leeftijd alsnog te ontsnappen. In 1771 trouwt ze met Charles Emmanuel de Charrière de Penthaaz. Een minderwaardige echtverbinde met de kleurloze, verlegen huisaer van haar jongere broers. De plechtigheid vindt plaats in het oude kerkje waarop ze vanuit haar noordwestelijke raam een uitstek had. Niet dat ze het huwelijk als streefdoel ziet. Maar ze weet dat ze in een huwelijk met deze teruggetrokken man ten minste haar eigen gedachten mag behouden. 'Ik voel mij ongehinderd in gedachten, woorden of daeden. Ik draag een andere naam en slaap niet altijd alleen maar dat is alles wat er veranderd is.'

In het kerkje en op slot Zuylen worden nu jaarlijks bijna 200 huwelijkspartijen gecelebreerd. Belle moest het eens weten. Tweehonderd jaar geleden fulmineerde ze: 'Ik kom in verzet tegen de plechtigheid, tegen de onontbeerbaarheid en ik zeg dat het huwelijk slechts goed is in zoverre men bijna niet anders kan doen.'

Over Belle van Zuylen oftewel Mme de Charrière is de laatste jaren heel wat gepubliceerd, o.m. 'Oeuvres Complètes' (10 delen) uitgegeven door Van Oorschot in Amsterdam. Pierre en vooral Simonne Dubois hebben een deel van hun leven gewijd aan de studie van het fenomeen Belle. Hun publicaties leveren heel wat informatie over de vrouw en haar tijd.

Slot Zuylen, Toumoelveld 1, 3611 AS Oud-Zuylen, tel 030 2440255. Geopend van 15 maart tot 15 november. Rondleidingen zijn voorzien voor individuele bezoekers en groepen op afspraak.

Slot Zuylen is te bereiken via de A2 (nolweg Amsterdam-Utrecht), Afslag Maarsseveld/Utrecht Noord (N230). Over Amsterdam-Rijnkanaal en afslag Maarsseveld-Utrecht-Zuylen. Richtingaanwijzers Oud Zuylen tot in het dorp. Na de brug over de Vecht onmiddellijk rechtsaf, voor 't Reghuys linksaf. Vanaf Utrecht met Midnet-bus 36

Het waterslot Zuylen gezien vanuit de lucht. De nazaten Tuyll wonen nu in de nederigere bijgebouwen. (Foto's archief)